

Het St. Jans Gasthuis te Hoorn: 'Van baaierd tot boterhal'

Aan het Kerkplein 39 te Hoorn, tegenover de Grote Kerk (ook een monumentaal gebouw waar nu in wordt gewoond) staat de Boterhal met zijn fraaie gevel. Dit gebouw, dat nu wordt gebruikt als expositieruimte voor moderne kunst, kent een rijke historie. De uiterst fraaie voorgevel van deze Boterhal gaat nu schuil achter modern steigerwerk in verband met een uitvoerige restauratie.

In de middeleeuwen beschikte iedere stad van enige betekenis in Nederland over een gasthuis of baaierd. Hierin werden zieke en 'behoefte' mensen, ver van huis en zonder familie, onderdak geboden. Veelal povere instellingen, waar een streng regiem samenging met grote ondeskundigheid.

Ook Hoorn beschikte over een dergelijke instelling. Aan de Kerkstraat werd in 1346 een gasthuis opgericht met als patroon *Johannes de Doper*. Weldra strekte het gebouw zich uit tot aan het *Glop* en de *Kerksteeg*.

Aan de ene kant van de klokketoren bevond zich het gasthuis voor schippers en zeelui van de V.O.C. (Verenigde Oostindische Compagnie) en zieke stadgenoten. Aan de andere kant was de baaierd. Hier werd aan rondtrekkende zwervers en bedelaars voedsel verstrekt en onderdak verleend. Zij mochten hier drie dagen verblijven. Daarna moesten zij hun zwerftocht weer voortzetten.

Door schenkingen en legaten kwam het St. Jans Gasthuis steeds ruimer in de middelen en verkreeg

zelfs landerijen tot in *Wognum* en *Schellinkhout* (buurgemeenten van Hoorn). In 1563 kon dan ook op de plaats van het 'oude' gasthuis een nieuw gebouw worden gezet. Een nieuwe gevel, met overdadig beeldhouwwerk versierd, kwam tot stand naar een idee van *Cornelis Vriendt*, alias *Floris*. Achter deze pronkgevel ligt de grote zaal met zijn nog altijd aanwezige, schitterend gebeeldhouwde, consoles in de vorm van groteske maskers.

Volgens 'Abbing' is het St. Jans Gasthuis in 1760 aanmerkelijk vernieuwd en in 1794 is het gasthuis volgens oude teksten 'natuurlijk mooi gemaakt en de voorgevel werd van nieuws opgebikt, eenige glazen ramen vernieuwt en voorts opgeverft'. Tot in de 19de eeuw werd het gasthuis voortvarend bestuurd. Toen sloeg de verarming toe. De regering besloot slechts een derde van de staatsschuld af te lossen waardoor vooral de instellingen van liefdadigheid zwaar werden getroffen.

In 1841 wordt het St. Jans Gasthuis, na bijna vijf eeuwen onafgebro-

ken te hebben gefunctioneerd, voor goed gesloten. Door verkoop van gedeelten van het gebouw brokkelt het St. Jans Gasthuis af. Tot aan 1854 beheren de regenten van het St. Jans Gasthuis nog de gelden van deze instelling. In 1857 wil men weer een gedeelte van het gebouw verkopen. In de gemeenteraad van Hoorn wordt echter op 21 april 1860 besloten de nog bestaande gebouwen bij de militaire bezetting in gebruik te geven. Vanaf die tijd is dit het enige gebouw, dat nog over is van het gehele complex en in gebruik als kledingmagazijn voor militairen.

Het gebouw is hoofdzakelijk zo gebleven als het was. In deze periode is veel zorg aan het gebouw besteed. Alleen is een gedeelte van de gevel hersteld met een steensoort, die in het geheel niet bij de oude gevel hoorde. Gelukkig is deze ingreep stopgezet.

In 1922 werd het kledingmagazijn voor het militaire garnizoen opgeheven en kwam het gebouw leeg te staan. In 1923 werd er de boter- en eiermarkt in gevestigd. Tot aan 1987 heeft het gebouw nog diverse bestemmingen gehad maar vanaf dat jaar is het huidige gebouw in gebruik bij de kunstenaarsvereniging Hoorn en omstreken.

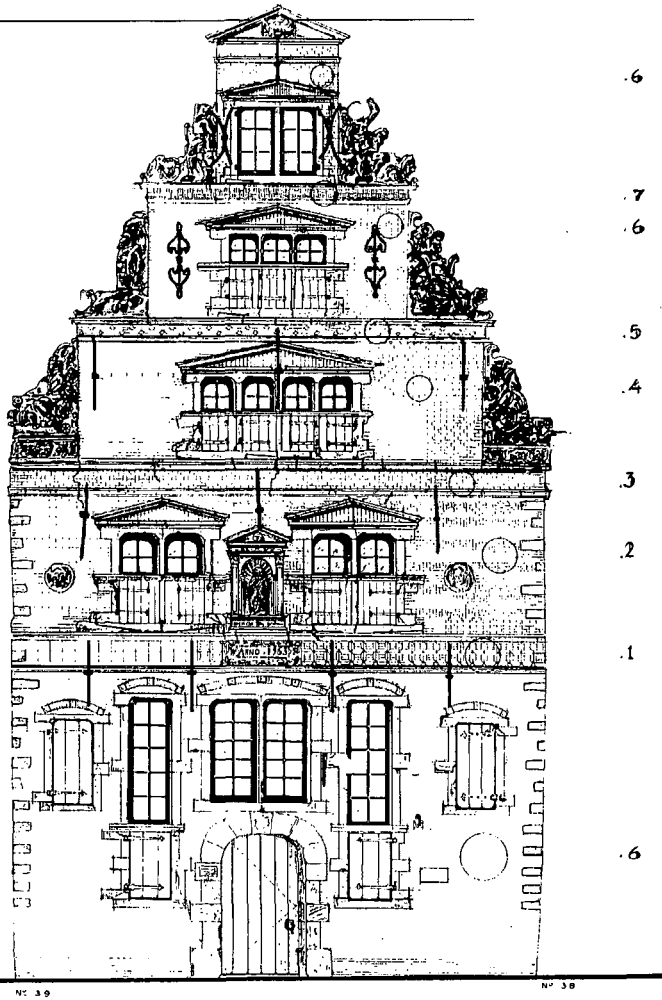
De klokketoren is helaas in 1953 afgebroken en in 1981 is dit gedeelte van het St. Jans Gasthuis geheel gesloopt. Wat overbleef was de vroegere baaierd nu bekend als 'de Boterhal' en één van de belangrijkste monumenten in Noord-Holland.

Gebeeldhouwde kopje aan de voorgevel.

De gevel

Het St. Jans Gasthuis in zijn huidige vorm en omvang heeft een heel interessante gevel in renaissancestijl in de zogenaamde vroege trant van *Cornelis Floris*. De gevel is gemaakt van gebakken steen met vele vormen van metselwerk. Tevens bevinden zich in de gevel ornamenten en lijsten van gehouwen natuursteen (bentheimerzandsteen). De deur en de vensters op straatniveau, die niet in de as van het gebouw geplaatst zijn, hebben eenvoudige zandstenen omlijstingen. Boven deze vensters ziet men ontlastingsbogen. De beide vensters van de eerste verdieping zijn door frontons bekrond. Tussen deze twee vensters is een nis aanwezig, die door Corinthische pilasters geflankeerd wordt. Aan de bovenzijde van deze nis bevindt zich een bekroning, welke uit een fronton bestaat. In de nis staat een beeldje van *Sint Jan*. Er onder kan men de tekst lezen: 'Dit is het St. Jansgasthuis'. Nog iets lager is een fraai gebeeldhouwd schild geplaatst, waarop staat: 'Anno 1563'. Naast de vensters op de eerste

Tekening voorgevel.

etage zijn twee zeer goed gebeeldhouwde hoofden aanwezig. De vensters van de top staan weer in de as

Gebeeldhouwd schild voorgevel.

en worden door frontons afgedekt evenals de ramen in de zij- en achtergevel. De trappen van de voorgevel zijn gevuld door zes saterfiguren, die zijn bewerkt op de wijze van

6 Cornelis Floris. Het geheel wordt door een fronton bekroond. Zoals op de tekening van P. Jolly is te zien heeft in de gevel rechts nog een deur gezeten, die echter is dichtgemetseld.

7
6
5
4
3
2
1
In 1981 is op de plaats van de vroegere klokketoren nieuwbouw gepleegd. Deze (zielloze) nieuwbouw sluit direkt aan tegen de zijgevel van het gebouw. Daarmee zijn de fraaie vensters in deze zijgevel voorgoed aan het oog onttrokken.

De restauratie

Begin 1989 is door de afdeling voorbereiding/bouwkunde van de gemeente Hoorn een technische omschrijving opgesteld inzake de restauratie van de voor-, achter- en zijgevel van de Boterhal (St. Jans Gasthuis). De gemeente Hoorn heeft daarna contact opgenomen met Aannemingsmaatschappij *Konst & van Polen b.v.* te Westwoud om te komen tot uitvoering van de werkzaamheden.

Door de aannemer is eind 1989 een steiger geplaatst tegen de voorgevel van de Boterhal om deze gevel aan een uitvoerige inspectie te onderwerpen en te inventariseren welke werkzaamheden dienden plaats te vinden.

6
Begin april 1990 is gestart met de werkzaamheden die o.m. bestaan uit:
– het uithakken van het in te boeten metselwerk in voor-, zij- en achtergevel

- het afbikken van het te vervangen stucwerk
 - het afbikken van een gedeelte stucwerk op de achtergevel dat niet zal worden vervangen
 - het reinigen van het baksteen met warmwater en het repareren met een aangepaste reparatiemortel op cementbasis waarbij kleur en structuur aangepast worden aan het bestaande werk
 - het conserveren c.q. herstellen van de ijeren gesmede muurankers
 - het reinigen van de natuursteenelementen (hiervoor zal overleg plaatsvinden met Monumentenzorg)
 - reparatie van lijstwerken, raamomlijstingen etc.
 - diverse reparatiewerkzaamheden aan de houten draagconstructies, kap, goten, kozijnen, ramen en deuren en het keimen van de gestucte zij- en achtergevel.
- Thans ondergaat een monumentaal pand in de gemeente Hoorn een grondige restauratie. De restauratiedivisie van Aannemingsmij *Konst & van Polen* staat daarbij borg voor een stukje gedegen vakwerk. Aan deze restauratie wordt de uiterste zorg besteed. Medio juli zal de gevel worden ontdaan van het steigerwerk en zal de gemeente Hoorn de trotse bezitter zijn van een fraai gerestaureerd monumentaal pand.

Greet van Kampen is medewerkster bij Konst & van Polen.

Met dank aan het Westfries Museum te Hoorn en Openbare Werken te Hoorn.